

nás nezávisí, dosť na tom, že sme dosiaľ našej povinnosti vlasteneckej zadost' urobili. Máme už ale na toľko životnej zrelosti, že sa vo všetkých okolnostiach najdeme; mútiť sa skrze žiadnych odrodilcov a nadvládu cudzej národnosti nedáme, žiadnu krivdu nezamlčíme, a všetkých takých, ktorí na záhubu našej národnosti pracujú a pracovať budú jako nepriateľov spoločnej vlasti a slobody zatracujeme.

94

Článok Jána Mallého-Dusarova „Politika nášho slovenského ľudu“.

Uverejnili Pbv, roč. I, č. 45, 51–53. Uverejňujeme len časť z č. 52. Budín 13. septembra 1861.

Autor v sérii článkov sa teoreticky zaoberá niektorými problémami súčasnej situácie uhorskej politiky, najmä situáciou Slovákov po martinskom národnom zhromaždení a protestných protimemorandových zhromaždeniach. Oceňuje význam martinského rozhodnutia najmä s ohľadom na účasť ľudu, kladne hodnotí účasť ľudu aj na tzv. protimemorandových zhromaždeniach ako správnu a rozumnú pre jeho bližšie zoznámenie sa s obsahom Memoranda. Dotýka sa otázky, či Slováci v Martine chceli národnú samostatnosť, vlastne svoje samostatné národné postavenie v Uhorsku, a oceňuje jestvovanie národnej sily Slovákov. Národná politika sa zakladá na národnom sebedomí, na existencii spojitosti ľudu a inteligencie. Neverilo sa na ľud, preto Slováci povstali, je chyba, že sa neberie do ohľadu povedomie pospolitého ľudu, ktorý sa nemá k nikomu pridávať, kto nezaručuje pre neho výhody. Napokon kladie dôraz na neutralitu slovenského ľudu v mocenskom zápase Maďarov s Viedňou.

Politik nášho ľudu, ktorá zo všetkých jeho skutkov, trebárs by boli na oko protivné, dôsledne vysvitá, je neohrozene smelá; pretože ju zakladá na bezvýnimečnej dôvere k sebe samému v jakýchkoľvek okolnostiach a na väčšej dôvere k sebe samému, nežli ku komukoľvek inému. Otázka je teraz, či je politika táto i národnia?

Národnia politika štyri vlastnosti mať musí. Prvá z nich je, aby sa zakladala na národnom sebedomí.

„Je-li tak, pomyslí si mnohý, to mám odpoveď hotovú. Bo politika nášho ľudu dojista nie je národnia, pretože ľud náš národného sebedomia nemá.“

Takáto myšlienka obyčajne pretrhuje všetko ďalšie premýšľanie a my stojíme tam, kde sme stáli predtým: oddelení od nášho ľudu a takmer v odpore s ním. Žeby naše snahy a namáhania neboli národnie o tom tiež nepochybujeme; že ľud náš národného sebedomia nemá o tom tiež nepochybujeme, jakože tu potom možný by bol, myslíme si, spoločný účinok! Ale bratia, ľud náš bez nás a my bez ľudu nášho, to znamená toľko, čo znamená sila národnia. Tu potom nie je inej pomoci, krem alebo národ opustiť a tak jednať protinárodne, alebo hľadať podporu inokde, čo pre Slovana zase len toľko znamená, čo protinárodne jednať. Ktorú cestu chcete si voliť? Hanebná

a zákazonosná je i jedna, i druhá. Skôr, než by sa takýmito cestami pustil, desaťkrát sa poobhliadne pravý národovec, či ozaj nižiadnej inej cesty nezbyva? Áno, zbýva cesta naša vlastná a táto je pravé posudzovanie národného sebedavedomia u pospolitého ľudu nášho.

Tá otázka teda, má-li ľud náš národné sebedavedomie, je najsamprvšia a najdôležitejšia pre život náš, bo len tuná je možné dorozumenie medzi nami a ľuďom naším, bez ktorého spásy pre nás niet. Tuná teda treba sa dopátrať pravdy na každý pád, i na ten pád, žeby pravda táto o našich chybách hovorila.

Dá-li sa teda docieľiť dorozumenie medzi nami a ľuďom naším? Dá, kadenáhle sebedavedomie ľudu nášho nebudeme krivo posudzovať. Ľud náš má úplné národné sebedavedomie, my máme úplne národnú vôľu, tuná je teda istotne možné dorozumenie, odstráni-li sa len chyba, ktorá prekáža.

Chyba táto je v tom, že my národného sebedavedomia ľudu nášho docela ľubovoľne posudzujeme. Toto privodí len veľký a zákazonosný zmätok v národný náš život, ktorý, jestli potrvá, budúcnosť našu čirej náhode vystaví.

Sebedavedomie dá sa dvojako považovať. Ono môže byť samo o sebe, a môže byť stelesnené v skutkoch, v živote, môžem totiž o mojom sebedavedomí myslieť a vravel, a môžem dľa povedomia môjho žiť a konať. My rozdiel tento v povedomí ľudu nášho i robíme i nerobíme, ale nie dľa ustáleného pravidla, lež podľa toho, jako sa nám kedy páči. My národné jeho povedomie hneď hľadáme v rečiach alebo v mysli, t. j. krem boja, a hneď zas v boji, vo skutkoch, jako nám kedy napadne. Keď sa nám zapáči, radi bysme, aby ľud náš o národnom sebedavedomí (o národnosti) hodne veľa myslel a vravel, a keď sa nám zas ináč zapáči, chceli bysme, aby ľud náš nevravel, ale aby konal, aby konal skutky, z ktorých by národnosť odvšiad všade vyzerala. A keď nám v prvom páde veľa o svojej národnosti nehovorí, hovoríme my, že žiadneho povedomia nemá. Keď nám ale prichodí skutkami, nerobíme potrebného rozdielu medzi povrehom a jadrom. Povedomie ale, čo pohybujúca sila, nedá sa inde, iba v jadre, vnútorku najst. Berúc teda skutok ten čo skutok (povrehne), hovoríme nanovo, že ľud náš národného sebedavedomia nemá.

Je to skutočne tak, a to je veľká chyba. Ona nás odcudzuje národu, a národ odcudzuje nám, a to hľa k záhube ktoréhokoľvek národu postačí, jestli medzi ľuďom a inteligenciou dorozumenia nie je.

Choď si Slovenskom, kade chceš, a pýtaj sa ľudu, či je Slovák? Všade ti odpovie, že „áno“. Ale viem, že keby si to očul z milion úst, povieš: „čo to naplat, keď sa to len vraví a neide za to do boja.“ Tuná si, hľa, povedomie samo o sebe neplatí. To sú ti len reči, to nie je dosť, ty chceš mať skutky.

A pozeráš-li na skutky nášho ľudu, chceš, aby ti z každého národné povedomie kričalo. A jestli ti z daktorého naozaj nekričí, nemá-li takejto parády, hodiš plecama a povieš: „čo to všetko naplat!“ V každom skutku chceš bys to mať vykričané, že je „národný“ a pod „národným“ skutkom rozumieš len ten, ktorý sa bezprosriedne vzťahuje ku konečnému cieľu, k oslobodeniu totižto nášmu spod cudzej nadvlády. Na to ale málokto pomyslí, že práve tieto „národné“ skutky protinárodnými byť môžu, i u jednotlivcov, ale nadovšetko u pospolitého ľudu, jestli na zlomkrky až ku konečnému cieľu doskočiť chce. Pravda síce, že z takéhoto skutku národné sebedavedomie kričí, ale i labuľ spieva pred smrťou. Medzitým ty raz chceš mať tento krik vo skutkoch, ktorý si nechcel mať z úst, a čo si tam zatracoval, tuná požaduješ. Takýmto ale činom i s jedným i s druhým nespokojný, nemáš zväzku, ktorým by si sa ty s ľuďom a ľud s tebou spojoval. Čomu konečný koniec býva ten, že každý ide svojou cestou,

Ľud beže svojich vodcov a vodcovia bez svojho ľudu, výhru ale z takého sporu voždy len cudzinec má.

Táto chyba nás zožiera. My sme nie preto zaostali, žeby Ľud náš národného sebevedomia nemal, lež preto, že sme naň neverili, a neverili sme naň preto, že sme ho ľubovoľne posudzovali. Z toho potom nebolo medzi nami a ľuďom spojiva a preto nebolo víťazného boja. Jako každý život, tak i život národný riadi sa ustálenými pravidlami. Nemá ale pravidlo úhlavnejšieho nepriateľa, nežli len ľubovôľa. Ona nivočí pravidlo, a nasledovne všetko, čo sa na ňom zakladá. Pravidlá plynú zo života. Ľubovôľa ale je mu dačo cudzieho, tu povstáva zápas, vo ktorom alebo ľubovôľa alebo život ustúpiť musí. Dosiaľ ustupoval vždy život.

Avšak ľubovôľa táto nie je zlá vôľa. Toho v národovcoch našich predpokladať sa nedá. Ona je len záhubný následok nepravdivých úsudkov. Takieto krivé úsudky, v ktorých nešťastie toto vyvierá, sú tri.

Ponajprv kladieme priveľkú váhu na povedomie myšlienkové, a preto, že je reč nič inšie, nežli hlasitá myšlienka, priveľa držíme na národné dohadovanie. Ľud ale náš docela naopak. On sa opiera na životné povedomie, a ponevadž život nehovorí, ale žije, tak i Ľud náš nebojuje slovom, ale životom. Myšlienkové povedomie je krásna a sladká vec, premýšľanie o ňom nazval Sládkovič „sladkými hodinami“, ale ono len pre budúce skutky je platné. Samým týmto premýšľaním ešte nik národu ani za vlas nepomohol. Pravda je, že sa v ňom sebevedomie v celom svojom objeme a kráse ukazuje, ale za národ len ten bojuje, kto zaň pracuje. Kedyže teda osoží povedomie životu? Tenkrát, keď prechodí do skutku. Jestli potom to povedomie vo skutku rukama sa chápať dá lebo nie, to všetko jedno. V boji ide o účinok a tam leží vo skutku. Či kto z nás, ktorí sme si predsa myšlienkovým povedomím národnosti svojej vedomí, keď čo za národ robí, pri každom skutku a v každom okamihu, pokiaľ ten skutok plní, t. j. čiastku k čiastke a tak teda skutok ku skutku pridáva, voždy o povedomí svojom premýšľa a hovorí? Dojista nie. A či preto poviete, že skutok jeho menšiu cenu má v živote? Či poviete, že skutok ten bez účinku? Či poviete, že je bez povedomia? Či poviete, že je nie národný? Doista nie. Preto teda chcete na pospolitom ľudu, aby on voždy o národnosti svojej predmetne myslel, aby o nej hovoril, aby pri každom skutku vyslovil, že pre svoju národnosť robí, aby udával cieľ a pohnúky, aby sa hádal? A prečože, keď to všetko dľa vašej vôle nerobí, upierate mu národné sebevedomie, alebo aspoň pochybujete o ňom?

Myšlienka (a tak i jej výraz, reč) môže byť uzavrená sama v sebe a preto bez vplyvu na život, nasledovne bez účinku. Takéto povedomie, nieh by sa ozývalo jakokoľvek hlasite, životu nič neosoží a preto ho život ani nezná. V živote len to platí, čo život dáva alebo berie. Môže i myšlienkové povedomie život dávať, ale len budúcimi skutkami, a len v tomto pochope má pre život platnosť. Život ale je sám v sebe a preto, keďby i ničoho viac nemal, nežli sám seba, pre politiku viac platí, nežli ktorékoľvek iné povedomie. Život sám sebou, tým jediným, že je, účinkuje a účinkuje takmer neviditeľne, a tieto dve jeho vlastnosti sú neoceniteľnou silou v politike. Život nemôže len chcieť účinkovať na budúcnosť, bo do tej doby musel by prestať byť životom, čo je vec logične i skutočne nemožná. On musí účinkovať na skutku, t. j. v každom terajšku, a to nie vôľou, lež závahou svojej bytnosti. Život nemá inej sily, nežli sám seba, ale toto je práve jeho najväčšia sila, preto, že jeho vlastnia. V tejto jeho vlastnej a preto od nikoho nezávislej sile leží povedomie životné a toto povedomie musí voždy zodpovedať životu. Týmto povedomím žije pospolitý Ľud náš slovenský a preto povedomie jeho nemôže byť inakšie, nežli národné a je skutočne najsilnejším sebevedomím.

Upiera-li teda kto pospolitému ľudu nášmu národné sebevedomie, upiera mu jeho bytnosť. A práve preto oddeľuje sa od národa a stáva sa do odporu s ním, nastupuje teda cestu, ktorá nie je národná. Že on takýto výsledok svojho krivého úsudku nechce, to na veci samej nič nemení, to je dôkaz jeho dobrej vôle, nie ale jeho dobrej cesty. V politike však nerozhoduje dobrá vôľa, lež dobrá cesta.

Naša chyba teda je v tom, že my na myšlienkové povedomie, a nasledovne na národné priveľa váhy kladúc, toto životné povedomie pospolitého ľudu nášho ľubovoľne za nič nebereme. Ľud ale, ktorý uprostred boja stojí a dľa prirodzenosti svojej voždy len na základe pojedinných skutkov (konkrétne) žije, nepremýšľa o budúcich skutkoch, lež o terajšku. „Voždy sa hlavne o terajšok starať,“ to je a má byť politické heslo každého života. Týmto heslom udržal sa národ náš dosiaľ, a len ním sa udrží i na budúce. V tomto sa on zhoduje s veľkým politikom Metternichom,¹ ktorý vrazil „po mne nech príjde bárs aj potopa“.

A že toto moje odúvodňovanie nie je mylné, dokážem z terajšieho nášho postavenia.

Dve stránky, maďarská a centrálnonemecká, spolu zápasia. Obe vábä ľud náš do boja, aby sa pridali k nim, ale prečo? Preto, aby jim slúžil. Čo že robí ľud náš? On nerozmýšľa, jaké budú budúce skutky po zakončenom boji? Ale životom cíti svojím, že sa tu nejedná o neho. Preto je neutrálnym, jako sa osvedčil v Sv. Martine, a jako to jeho protesty (v pravom zmysle považované) vyslovujú. On sa domáha o svoj život. On žiadnej stránke nechce slúžiť bez toho, žeby jeho život zabezpečený bol, a to nie na budúce, ale hneď teraz. Jeho celé povedomie vzťahuje sa jedine na svoj život, a celým svojim skutkom nič nežiada, iba svoj život, a dokiaľkoľvek jeho život nie je zabezpečený, dotiaľ chce sa chovať neutrálne, nemajúc príčiny, prečo by sa on vystavoval. On nechce slúžiť nikomu tam, kde jeho život z toho osohu nemá, a tak bude i na budúce len natoľko chceť slúžiť, nakoľko to jeho životu osožiť bude. Či ste kde videli národnejšieho sebevedomia? Ukážteže mi národnejšiu a spolu múdrejšiu politiku, a ja sa jej ukloním! Dokiaľ ale toho nie je, dotiaľ v pospolitom ľudu našom národného sebevedomia neupierajte. Tá neohrozená smelosť, ktorou sa ľud náš i zhromaždený i rozptýlený bez poučenia a jedine vnútornou svojou múdrosťou rozhodol, že sa žiadnej stránke bez výminky dobrovoľne nepoddá k jej účelom, že on len tam chce byť, kde bude jeho život, a že dokiaľ ho nebude na žiadnej stránke, on na žiadnej stránke nestojí, to je nezdolateľno národné sebevedomie! A keď bych Vám tuná dopustil, že to ľud nerobí s rozvahou (čo ale nie je pravda), či preto na politickej svojej vážnosti skutok tento trati?

Proti tomu sa tri námietky učiniť dajú, ale žiadna z nich neplatí.

Môže sa ponajprv povedať, že sa rozhodnutie toto nezakladá na národnom povedomí, lež na tej prirodzenej ostýchavosti, ktorou sa ľud každému boju vyhýba. Nech si vám bude. Ale kto to namítaš, povedz mi, či práve táto ostýchavosť v terajšom čase nie je povedomie? Boj sa teraz vedie medzi dvoma stránkami, žiadna ale z nich nie je ľud náš. Boj sa teraz vedie o zásady právno-politické, ale nie o národný život nášho ľudu. Každá stránka považuje jeho život len pobočne a žiadna mu ho nedáva. Za čo teda má bojovať? Za iných? Boj troví sily, má teda svoje sily trovíť za iných? Keby to učinil, jednal by protinárodne. Národnia politika káže, chrániť sily pre seba, a nie trovíť jich pre jiných. Keby sa ale postavil po ktorejkoľvek stránke a pustil sa vespolek do boja, čo by mu z toho vykvitlo? V najlepšom páde nejistá budúcnosť. Čože má ale k očakávaniu, keď sa k žiadnej stránke nepripojí? Tiež nejistú budúcnosť. Nejisté

¹ Narážka na Metternicha v tejto súvislosti nie je správna, lebo spomínané úslovie datuje sa už z dôb pred Francúzskou revolúciou.

teda tu a nejisté tam, to je ani výhra, ale ani ztrata. Pripojí-li sa ale ku ktorejkoľvek stránke, je boj a tak teda trovenie jeho síl isté. V tomto páde teda isté za neisté. Každé ale trovenie sily troví život, má teda život iste troviť teraz, aby ho potom neiste dostal. To by práve bolo protinárodné. Preto ľud náš teraz nič národnejšieho činiť nemôže, nežli žiadnej stránke sa nepripojovať.

Ale môže sa namietať ďalej, že ľud nie len teraz, lež ani neskôr nebude chcel pustiť sa do zápasu. Jako sa boj neskôr vyvinie, to je docela iná otázka. Poviete-li, že ľud náš i potom boja sa ostýchať bude, máte pravdu, i nie. Nebude-li ľud náš vedieť, že sa tu jedná o jeho život, bude sa ostýchať, to je isté. Bude-li ale znať, že sa o jeho život jedná, nepochybujem ani za mak, že sa na ňom čestne a odhodlane zúčastní. Pozostáva teda len tá otázka, či ľud náš o pravom stave poučený bude. To závisí ponajprv od toho, jako do tej doby ľud náš o sv. martinských uzavretiach poučíme, a podruhé od toho, či sa ľud náš teraz daktorej stránke pridá, lebo nie? Ba čože môže urobiť nemožným všetko poučenie, nasledovne nemožným učiniť vystúpenie ľudu nášho za svoj vlastný život? Najlešie, áno, neomýlne stane sa to tým, jestli sa ľud náš teraz ku ktorejkoľvek stránke pripojí. Nechže by sa pripojil ku ktorejkoľvek, nemohol by to učiniť ináč, nežli na tom základe, na ktorom ony teraz bojujú, a ten nie je národný, lež pravno-politický. Zjednotíte-li ale ľud náš na tomto základe s ktoroukoľvek stránkou, učinili ste nemožným, aby zo všetkých terajších pohybov pre ľud náš vykvitlo viac, nežli čo nám jedna lebo druhá stránka z milosti dá. (Kofko by ale tohoto bolo, to si každý na päť prstoch vypočítal dovede.) Bo kadenáhle sa ľud do boja strhne, utvorí si o ňom svoju mienku, a tá by teraz nemohla byť iná, nežli právno-politická. Pri tejto ale raz utvorenej mienke ľud až do konečného konca vytrvá. To pre pospolitý ľud nie je možná, aby on uprostred toho samého boja svoju prvopočiatočnú mienku o ňom premenil. Kto sa tomu úfa, spolieha sa na divy. Pamätujte len na rok 1848, v ňom máte docela praktické naučenie. Kde ľud tehďajšie pohyby od prvopočiatku držal za národné, tam pri svojej mienke zotrval do konca. Kde jich ale držal za tak rečenú „slobodu“, tam ste mu s národným poučením darmo chodili. Jemu národné pohyby boli „reakcia“, boli „proti slobode“ a vaše namáhania boli daromné. Postavte len i teraz ľud náš po ktorejkoľvek stránke (nasledovne na stanovisko právno-politické) a bude vám koniec všetkému ďalšiemu poučovaniu. A jaký že bude z toho následok? Ten, že keď teraz sa s ktoroukoľvek stránkou spojíte, ona vám teraz nič dať nemusí preto, že vás i tak neodvolateľne má. Vy musíte s ňou bojovať, dokiaľ sa hádka právno-politická víťazstvom alebo úpadom neskončí. Skončí-li úpadom, upadli ste i vy oproti stránke protivnej. Skončí-li sa víťazstvom, tenkrát vám víťaz dá, čo bude chcel. A keď vám nič nedá, počnite si potom nový boj. Počat ale boj s víťazom je vec nie len nebezpečná, ale i nemúdra. Avšak, aby ste boj tento len počat mohli, museli by ste ľud na toto nové národné stanovisko postaviť, a to ponajprv uprosried boja je nemožné, podruhé ale museli by ste robiť to samé, čo by vám teraz robíť slušalo, s tým jedine rozdielom, že vám to potom osožiť nebude, čo by vám teraz dojistá osožilo. Alebo chcete mať strpenie, a až keď sa tento boj úplne uloží, teprv potom bojoval za vašu národnosť? Šťastná to viera, ktorá sa i potom dačomu úfa.

Nemôže teda byť teraz národnejšej politiky, nežli ponáhľať sa pridáť k žiadnej stránke. Na tomto stanovisku nebudeme tvoríť silu nášho ľudu, a pozostane nám možnosť rozhodnúť sa neskôr tak, jako nám to osožiť bude. Toto stanovisko zaujal náš ľud, on ho zaujal nie dúvodmi, lež životným svojím povedomím, povedzte teraz, či toto povedomie nie je národné? V právno-politickej hádke vyslovil sa byť neutrálnym,

a pri tom sa postavil žiadosťami svojimi na stanovisko národné. Jeho teda mienka o boji tomto, nakoľko sa jeho týka, je národná, a tu nám teraz tak treba udržať, aby sme ju marne nehládali potom, keď viac nebude k najdetiu! Ponevadž ale ďalšie vyvinutie boja je neisté, pripravme sa na každý pád. V tejto neistote je len jedno isté, a to je, že potrebovať budeme silu. Túto silu ale nedostaneme odnikiaľ, leda z poučenia pospolitého ľudu o uzavretiach sv.-martinských. Považujte terajší politický stav odkiaľkoľvek, vždy k tomuto výsledku prídete.

Napokon by sa proti národnému sebevedomiu ľudu nášho ešte jedna námietka nadhodiť dala, tá, že sa ľud náš od protinárodných svojich nepriateľov ľahko klamať dá. Ale námietka táto nie je logická. Klam je nápad na opatrnosť a nie na sebevedomie, jestli sa teda podarí, je dôkazom proti skúsenosti a poučenosti ľudu nášho, nie ale proti národnému jeho sebevedomiu. Či sa neklamú i tí, ktorí sa s jednou lebo s druhou bojujúcou teraz stránkou a priori spájajú! A tí sa sami klamú, a k tomuto klamu jich práve jich „národné zmyšľanie“ vede! Či nevidíte, že národné sebevedomie a opatrnosť dve docela rozdielne veci sú? Vidíme ďalej na svoje vlastné oči, jako klamnou cestou postupujú i iné národy, ktoré svoje národné sebevedomie celej Európe vyhlasujú. O príklady netreba nám chodiť ďaleko. Jestliže teda z tých skutkov, pri ktorých sa oklamať dal, upierate ľudu nášmu národné sebevedomie, robíte mu krivdu. To nie je cesta ku vzájomnému dorozumeniu medzi nami a ľuďom našim, bez ktorého pre nás spásy niet. To hľa je práve ten krivý úsudok, do ktorého zahrzení národné povedomie ľudu nášho ľubovoľne posudzujeme. Keď sa klameme my, to je vraj dôkaz, že žiadneho národného sebevedomia nemá. My „národné zmyšľanie“ oddeľujeme od života, a preto ho vraj máme, ľud ale národné sebevedomie stotožňuje so životom, a preto ho vraj nemá. Kdeže je ale národ, keď nie v živote? Ktoré teda povedomie musí byť národnejšie?

Neopatrnosti je síce dosiaľ v ľudu našom, ale proti tej len poučenie spomôže. Vyvinúť sa síce môže sebevedomie ľudu nášho, ale to len na jeho vlastnom základe je možné, tak jako kvet len na vlastnom svojom koreni kvete. Poučiť teda ľud a povedomie vyvinúť načí, nie ale národné jeho sebevedomie ľubovoľne posudzujúc upierať. Vyvinúť ale sebevedomie toto ničím sa tak zdarilo nedá, jako vysvetlením uzavretí sv.-martinských!

Z toho všetkého vysvitá:

Že myšlienkové sebevedomie, tak rečené „národné zmyšľanie“, samo o sebe (beze skutku) pre život nič neplatí;

že je v živote „národné zmyšľanie“ rovne tak chybám a klamu vystavené, jako povedomie životné, a preto nie je ono o nič lepšie, nežli toto;

že „národné zmyšľanie“, nemajúc v sebe tej zdržujúcej ho sily, ktorá by ho od prenáhlenia chránila (ktorú silu život sám v sebe voždy má), môže byť v daktorých okolnostiach pre život škodlivejšie, nežli povedomie životné, a preto,

že nemáme žiadnej dostatočnej príčiny, zvláštnu jakú váhu klásť na toto tak rečené „národné zmyšľanie“ a spolu znevažovať povedomie životné. Bo jestli to činíme, posudzujeme sebevedomie pospolitého ľudu nášho ľubovoľne.